

DESTAN

Bir milleti derinden etkileyen ve uzun yıllar iz bırakacak büyük bir savaş, doğal afet, göç, yiğitlik gibi durumların uzun bir şekilde manzum olarak anlatılmasına **destan** denir. Dünya genelinde genellikle toplumların edebiyat alanında ortaya koydukları ilk ürünler destanlar olmuştur. Ancak bu anlatıların oluşturulduğu dönemlerde toplumlar bilimden ve gerçeklikten uzak oldukları için anlatılar birçok mitolojik unsur etkilenmiştir.

Destanlar ait oldukları toplumların ortak değerlerini, kurallarını ve yaşam biçimlerini içererek o milletlerin geçmişini temsil ettiğinden milli özellikler taşımaktadır. Ancak bununla birlikte bu türün her zaman gerçekleri aktarmadığını unutmamak gerekir çünkü bu anlatılarda toplumlar idealleştirdikleri bir gerçeği yansıtmaya gayretinde olurlar. Kahramanların sonsuz bir güce sahip olmaları ve neredeyse ölümsüz olmalarının sebepleri de bu gayretin içinde saklıdır.

Destan Özellikleri

1. Toplumlara derinden etkileyen ve iz bırakan bir olay sonrasında oluşmuşlardır.
2. Milli özellikler taşıdığından ait olduğu toplumun tüm özelliklerini yansıtır.
3. Halkın ortak malı olan destanlar anonimdir.
4. Sözlü gelenek yoluyla gelecek kuşaklara aktarımı sağlanmıştır.
5. Hem sözlü olması hem de halkın idealleştirme gayretinden dolayı olağanüstü özellikler taşır.
6. Genellikle manzum yani şiir şeklinde anlatılmışlardır.
7. Ait olduğu toplumda herkesin anlayabileceği bir şekilde sade bir dile sahiptir.
8. Kahramanlar seçkin kişilerden oluşur ve bu kişiler olağanüstü özelliklerle kuşatılır.
9. Genellikle savaş, yiğitlik, doğa ve aşk gibi temalar işlenmektedir.
10. Tüm dünyada bu türün kökeni Yunanca "Epepe" kelimesine dayanmaktadır.
11. Destanlar doğal ve yapay olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.

Destan Türleri

1) Doğal Destanlar:

Doğal destanlar toplumların tarihinde derin izler bırakan olaylar sonrasında sözlü gelenekte oluşan ve üç aşamadan geçen destanlardır. Bu aşamalar şunlardır: oluş safhası, yayılış safhası ve derlenme safhası. Oluş safhasında destana konu olan olay gerçekleşir. Yayılış safhasında ise bu olay toplum arasında nesiller boyu sözlü olarak anlatılarak uzun yıllar yaşatılır. Bu aşamada destana olağanüstü özellikler yüklenir. Derlenme aşamasında ise bir araştırmacı halk dilinde sözlü olarak yaşayan bu destanı toparlayarak yazıya aktarır. Doğal destanların sözlü olması nedeniyle anonim olduğunu söyleyebiliriz.

2) Yapay (Yapma) Destan:

Milletlerin tarihinde iz bırakan bir olayın sanatçılar tarafından destan özelliklerini barındıracak bir şekilde oluşturulmasına yapay destan denir. Doğal destanlarda anlatılan olayın binlerce yıl önce olmasına rağmen yapay destanlarının konusu yakın bir tarihte yaşanmış olabilir. Yapay destanlar doğal destanlar gibi üç safhada oluşmaz. Sanatçı tarafından yazıldığı için anonim değildir, yazarı bellidir. Yapay destanlara örnek olarak, *Çanakkale Şehitlerine - Mehmet Akif Ersoy*, *Üç Şehitler Destanı - Fazıl Hüsnü Dağlarca*, *Kuvayi Milliye Destanı - Nazım Hikmet Ran* verilebilir.

Türk Destanları

Her toplumda olduğu gibi Türklerin de ilk edebiyat ürünleri destan olmuştur. Türklerin savaşçı özelliklere sahip olması zengin bir destan varlığı yaratmıştır. Her destan ait olduğu toplumun mitolojik kaynaklarını da ortaya koymaktadır. Türk destanları incelendiğinde at, ışık, ağaç, ok, kadın, bozkurt gibi mitolojik öğelerin sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz.

Manzum olan Türk destanlarında nazım birimi olarak dörtlük tercih edilmiştir. Yine bu manzum parçaların hece ölçüsüyle şekillendiğini görebilmekteyiz. Destanlar aynı zamanda Türk toplumunun tarihini ve kültürel özelliklerini ortaya koyar. Bu bakımda bu eserlerin bizim için değeri paha biçilmez olmaktadır. Çünkü bu destanlar atalarımızın binlerce yıl öncesindeki yaşamlarını ve hayata bakış açılarını bize göstermektedir.

Türk destanlarının kaynakları ise bugün daha çok Çin ve İran tarihinden öğrenilebilmektedir. Yine elimizde olan parçaların birleştirilmesi yoluyla da destanlarımızın anlamlandırılması yapılmaktadır. Bu ürünlerin sözlü olması kaynaklara ulaşma noktasında güçlük yaratmaktadır. Bazı bilim adamlarının sözlü destanları yazıya geçirme çalışmaları da elimizdeki bilgilerin oluşmasını sağlamıştır. Ancak yine de Türk destanları tam olarak kayda geçirilmiş değildir. Türk destanlarının uzun yıllar sonra yazıya geçirilmeleri nedeniyle bu destanların orijinal halleri bilinmemektedir.

Türk destanlarını İslamiyet'ten önceki Türk destanları ve İslamiyet'ten sonraki Türk destanları olarak iki başlıkta inceleyebiliriz.

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

1. Altay - Yakut

Yaratılış Destanı

2. Sakalar Dönemi

a. *Alp Er Tunga Destanı*

b. *Şu Destanı*

3. Hun Dönemi

Oğuz Kağan Destanı

4. Göktürk Dönemi

a. *Bozkurt Destanı*

b. *Ergenekon Destanı*

5. Uygur Dönemi

Türeyiş Destanı

Göç Destanı

İslamiyet Sonrası Türk Destanları

1. Karahanlı Dönemi

Satuk Buğra Han Destanı

2. Kazak-Kırgız Kültür Dâiresi

Manas

3. Türk-Moğol Kültür Dâiresi

Cengiz-name

4. Tatar-Kırım

Timur ve Edige Destanları

5. Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri

a. *Seyid Battal Gazi Destanı*

b. *Danişmend Gazi Destanı*

c. *Köroğlu Destanı*

Dünya Edebiyatındaki Doğal ve Yapma Destanlar

Doğal Destanlar

- **Yunan edebiyatı:** İlyada ve Odysseia
- **İran Edebiyatı:** Şehname
- **Fin Edebiyatı:** Kalevela
- **Hint Edebiyatı:** Mahabharata - Ramayana
- **Alman Edebiyatı:** Nibelungen
- **İngiliz Edebiyatı:** Beowulf
- **Rus Edebiyatı:** İgor
- **İspanyol Edebiyatı:** La Cid
- **Fransız Edebiyatı:** Chansen de Röland

Yapma Destanlar

- **İngiliz Edebiyatı:** Kaybolmuş Cennet (J. Milton)
- **İtalyan Edebiyatı:** Kurtarılmış Kudüs (T. Tasso) - İlahi Komedy (Dante) - Çılgın Orlando (Ariosto)
- **Türk Edebiyatı:** Çanakkale Şehitlerine - Mehmet Akif Ersoy, Üç Şehitler Destanı- Fazıl Hüsni Dağlarca, Kuvayi Milliye Destanı- Nazım Hikmet Ran verilebilir.

EFSENE

Çok uzun bir süredir halkın arasında inanılarak gerçekmiş gibi anlatılan hayal gücüne dayalı olağanüstü öykülere "Efsane" denir. Her toplumda bu özellikleri içeren birçok öyküye şahitlik yapabilirsiniz. Ancak bu efsanelerin ortak özellikleri gerçeklikten uzak yani olağanüstü olması ve çok eski dönemlerden beri kimin anlattığı belli olmadan günümüze kadar gelmiş olmasıdır. "Efsane" sözcüğü Farsçadan dilimize geçmiştir. Osmanlı döneminde bu kavram "kıssa", "hikâyet", "rivayet" gibi kelimelerle karşılanmıştır. Günümüzde bu anlatılar aynı zamanda "Söylence" olarak da bilinmektedir. Bunun yanında günümüzde bazı kaynaklarda şu sözcüklerle de karşımıza çıkabilmektedir: menkıbe, esatir, rivayet...

Efsaneler daha çok bir şahsı, mekanı ya da bir olayı anlatmaktadır. Bir yeri anlatan efsaneler sonrasında o mekan kutsal bir özellik kazanmıştır. Kutsal olarak görülen bu yerler hakkında halk bu efsaneleri sahiplenip güçlü bir şekilde yaymıştır. Bunun sonrasında kutsal olarak görülen yer bölge hem halk tarafından korunmuş hem de söz konusu kutsal mekan turizm açısından önemli bir değer olmuştur. Bir kişiyi anlatan efsaneler sonrasında söz konusu kişi halk tarafından unutulmaz kılınmış olunur. Diğer tarihi şahsiyetlerden farklı olarak o şahıs kutsiyet kazanmış olur.

Araştırmacılar ilk dönemlerde çıkan ve insanların büyük bir oranda inandığı mitlerin yerini zamanla efsanelerin aldığını söylemektedir. Daha çok inanış konularını işleyen efsanelerde anlatılan olayların gerçekliğine anlatan da dinleyen de inanmaktadır. Anlatı sırasında herhangi bir sınır ve kural bulunmamakla birlikte günlük konuşma dilinden yararlanır.

Efsane Özellikleri

- Bir şahsı, bir mekanı ya da tarihi bir olayı anlatırlar.
- Anlatılanların tarihi çok eski dönemlere kadar gitmektedir.
- Anlatılanların kimin tarafından söylendiği belli olmadığından anonimdir.
- Bazı araştırmacılar, efsanelerin mitlerin devamı olduklarını belirtirler.
- Efsanelerin temelinde inandırıcılık vardır. Olayları anlatan ve dinleyen bunların gerçek olduğuna inanır. İnandırıcılığını kaybedenlerin yaşama şansı kalmaz.
- Gerçeklerden uzaktır, olağanüstü özellikler barındırmaktadır.
- Toplumun yaşam biçimini, hayata bakış açısını ve inanışlarını barındırır.
- Milli özellikler gösterir.
- Geleneklerin korunmasında toplumsal bir işlev görevi görmektedir. Efsanelerin kutsi yönüyle toplumda idealize edilen değerler hem korunur hem de gelecek kuşaklara aktarılır.
- Anlatılarda günlük konuşma dili kullanılır. Böylelikle geniş bir halk kitlesine ulaşılmış olunur.
- Herhangi bir sınırlayıcı kuralı yoktur. Kısa bir şekilde ağızdan ağıza aktarılır.

SIFAT TAMLAMASI

Bir veya daha fazla sıfatın bir (veya daha fazla) ismi sayı, renk, biçim, hareket, durum, sayı ve yer bakımından nitelediği veya belirttiği kelime gruplarına **sıfat tamlaması** denir.

Sıfat Tamlamalarının Özellikleri

Sıfat tamlamalarında birinci kelimeye **tamlayan**; ikincisine de **tamlanan** denir. Tamlayan, tamlananın anlamını bütünler. Tamlayan, yani sıfat yardımcı unsurdur; tamlanan, yani isim de asıl unsurdur. Tamlayan başta gelir, tamlanan sonda. Bu "Türkçede yardımcı unsur başta; asıl unsur sonda bulunur" kuralına göre açıklanabilir. Grubun vurgusu tamlayandadır. İsim tamlamasında olduğu gibi sıfat tamlamasında da tamlananla tamlayanın nereden ayrılacağı iyice kavranmalı, anlam her zaman ön plânda tutulmalıdır.

- **Penceresinden kavak ağaçları görünen** / bir / sağlık ocağı
- **Tek** / çocuk
- **yanaklarını pembeleştiren** / makaslar
- **uçuşan** / pamukçuklar
- **Kavakları silkeleyen** / rüzgâr
- **Koca** / bahçe
- **Tasasız** / gözler
- **Güzel** / çerçeveler
- **Kocaman** / bir / masası ve koltuğu
- **Başka** / bir / boyut

Sıfatla isim eksiz birleşir. Yani tamlama eki yoktur.

- kırık kalp,
- serin serviler...

Bütün sıfatlarla sıfat tamlaması yapılabilir:

Niteleme Sıfatlarıyla

- **Kocaman** / bir masası ve koltuğu
- **Koca** / bahçe,
- **tasasız** / gözler,
- **güzel** / çerçeveler
- **Mavi** deniz, **tatlı** su, **yakın** arkadaş, **çalışkan** öğrenci, **yuvarlak** masa,
- **Akdeniz**, **akciğer**, **karabiber**, **başbakan**, **başhekim**...

İşaret sıfatlarıyla

- Bu soruyu kim cevaplayacak?
- Kitabı şu genç almıştı.
- O eşyaları nereye götürüyorsun?
- Öteki sorulara geçiniz.
- Beriki masaları da taşıdık.

Asıl sayı sıfatlarıyla

- Her gün iki saat ders çalışır, bir saat de kitap okurum.
- Bir ağaç bile bırakmamışlar; kesmişler.
- Yüz yıl öncesine geri döndük.
- Türkiye nüfusunun yetmiş milyon olduğu söyleniyor.
- Beş milyon ton patates

Sayıyla değil de diğer birimlerle ölçülen nesnelere için

- 10 cm ip, 2 m kumaş, 100 ton kömür, 3 kg şeker...

Sıra sayı sıfatlarıyla

- 77. yıl, 11'inci bölüm, birinci gün, ikinci gelişimiz...

Kesir sayı sıfatlarıyla

- Yüzde bir ihtimal, yarım ekmek, çeyrek (dörtte bir) ekmek...

Üleştirme sayı sıfatlarıyla

- İkişer elma, yedişer kişi, ellişer milyon, birer gün arayla,

Belgisiz sıfatlarla

- kimi insanlar, bir yaz günü, her soru, birtakım insanlar, birkaç kişi, tüm insanlar, bütün varlıklar...

Soru sıfatlarıyla

- Nasıl kitaplardan hoşlanırsın?
- Kaç gün sonra geleceksin?
- Eve giderken hangi otobüse bineceğiz?
- Kaçıncı sınıfta okuyor?
- Ne gün geleceğini söyledi mi?
- Kaçar kişilik gruplar hâlinde gideceğiz?
- Kaçta kaç hisse istersin?

Sıfat-fiillerle veya sıfat-fiil gruplarıyla

- Penceresinden kavak ağaçları **görünen** / bir sağlık ocağı
- yanaklarımı **pembeleştiren** / makaslar
- Kavakları **silkeleyen** / rüzgâr
- **uçuşan** / pamukçuklar
- **mavileşen** / manzara
- **eserken** yelken açmadığım / rüzgâr
- daha deniz **görmemiş** / bir çoban çocuğu
- gecenin bitmeğe yüz **tuttuğu** / an

] Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdiği kelime grupları da birer sıfat tamlamasıdır.

- **en** tatlı, **çok** güzel, **pek** doğru, **daha** gösterişli...

] Sıfat tamlamasında sıfatla isim arasına noktalama işareti konmaz. Meselâ, virgül konursa ilk kelime tek başına kalmış olur, dolayısıyla isimleşir.

- Genç adama gülümseyerek baktı. (genç: sıfat)
- Genç, adama gülümseyerek baktı. (genç: isim, özne)

] Birkaç sıfat, arka arkaya sıralanarak bir ismi niteleyebilir veya belirtebilir:

- **Karanlık, büyük, korkutucu ve nemli bir evdi.**
- **Yavaş, vakur, tatlı bir kadın sesi**

] Aynı şekilde bir sıfat birden fazla isme ait olabilir:

- **Yüksek** dağlar, tepeler, yaylalar, o bölgenin coğrafî yapısını oluşturur.
- **Pahalı** elbiseler, ayakkabılar...

] Tamlanan, tamlayan veya her ikisi birden kelime grubu olabilir. Sıfat tamlaması da başka bir sıfat tamlamasında tamlayan ya da tamlanan olabilir:

- Seher musikisi > **Engin** seher musikisi > Bir engin seher musikisi
- **Şu** / gözlüklü adam
- **Mum rengi** / çehreler
- **Yumuşak ve korkak** / adımlar
- **Bacalara takılan** / **şu beyaz** bulutlar
- **Ay ışığındaki** / **büyülü** şeffaflık ve nur
- **Koklamadan attığım** / gül demeti

] Cümlede isim, sıfat ve zarf olarak görev yaparlar.

- **Bu yumuşak ve pembe** tenli avı, pençesinde sıkarak yükseldi.
- **Sabah ezanı okunurken başlayan** yağmur, birdenbire sağanak hâlini aldı.

] Sıfat tamlamalarında **eğer** tamlanan zaten tamlayanın anlamında varsa **düşürülür**. Bilinir ki o sıfat o isimden başkasına ait değildir. Bu durumda bu sıfatlara **adlaşmış sıfatlar** denir.

- Ağlayan (insanlar) bir gün güler. — Ağlayanlar bir gün güler.
- Gelen (insan) giden (insanı) aratır. — Gelen gideni aratır.
- Hasta (adamı) hastahaneye yetiştiremediler. — Hastayı yetiştiremediler.
- 1453 (yılından) sonra... — 1453'ten sonra...
- Genç (insanlar) ağaç diyor. — Gençler ağaç diyor.
- Tembel (insanlar) başarılı olamaz. — Tembeller başarılı olamaz.

ROMAN

Roman, gerçek veya gerçeğe uygun tasarlanmış olayları anlatan kapsamlı metin türüdür. Roman 15. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelişmesini sürdürmüştür.

Cervantes'in şövalyeliğe özenen yaşlı bir adamın komik maceralarını anlatan "**Don Kişot**" adlı romanı ve 17. yüzyılda **Daniel Defoe**'nun (Daniel Difo) "**Robenson Cruzo**" adlı eseri bu türün ilk önemli eserleri kabul edilir.

Roman, bir olay çevresinde gelişen, anlatmaya dayalı bir metindir. Metnin bütün unsurları olay örgüsünün etrafında birleşir. Romanlarda hayatın belirli kesitleri ele alınır ve olayların içindeki kişilerin özellikleriyle, çeşitli çatışmalar eşliğinde sunulurlar. Bu tür edebî metinlerde olaylar belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşir. Romanlarda olay örgüsü seçilmiş bir anlatıcı tarafından nakledilir. Romanın en önemli özelliklerinden birisi de kurguya dayalı oluşudur. Burada anlatılan olaylar, gerçek hayatta karşılaşılanlardan farklıdır. Romanda gerçek dediğimiz şey değişikliğe uğrayarak edebî metnin içerisinde yer alır. Kurgu, dış dünyanın romancı tarafından yeniden yorumlanmasıyla oluşur.

Tanzimat Dönemi'nde Roman

Sürekli bir gerileme içinde olan Osmanlı Devleti için 19.yüzyıl, köklü değişikliklerin ve yeniliklerin yapıldığı bir yüzyıl olmuştur. Batı'ya güçlü bir yönelişin olduğu bu yüzyılın ikinci yarısında edebiyatımız da yüzünü Batı'ya dönmüştür. Bu fikir altında oluşum gösteren Tanzimat Edebiyatı, 1860 ile 1895 yılları arasını kapsayan bir edebi dönem olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde özellikle gazetenin gelişimiyle birlikte roman, öykü, tiyatro, deneme ve makale gibi türlerde önemli değişimler gözlenmiştir. "**Tanzimat Dönemi'nde Roman**" edebiyatımızın yeni bir kimliğe kavuşması noktasında önemli bir alan olmuştur.

Tanzimat Edebiyatı'nda Roman Türünün Gelişimi

Tanzimat sanatçıları roman ile tanıştıklarında aslında bir yabancılık hissetmemişlerdir. Çünkü yüzlerce yıl edebiyat geleneğimizin bir parçası olan mesnevi, halk hikayesi gibi türler; roman türünün kolayca benimsenmesini sağlamıştır. Batı'daki romanların Türkçeye tercüme edilmesi ve taklit eserlerle Türk okurları romanla tanışmış olur. İlk çeviri eserimiz Yusuf Kamil Paşa'nın Fransız yazar Fenelon'dan tercüme ettiği (Télémaque) Telemak adlı eserdir. Bu romanla birlikte özellikle Fransız edebiyatından yapılan tercüme eserler gazetelerde yayımlanmaya başlanır.

Çeviri romanlardan sonra ilk yerli roman örneğini ise Şemsettin Sami, Taassuk-ı Tal'at ve Fitnat adlı eseriyle verir. Böylelikle günümüze kadar önemini sürdüreceği olan roman kültürü edebiyatımızda oluşmaya başlar. Bu eserden sonra ilk edebi roman örneğini ise Namık Kemal, İntibah adlı eseriyle verir. Bu dönem romanlarında romantizm, realizm ve natüralizm gibi edebi akımlar etkili olmuştur. Ahmet Mithat, Namık Kemal gibi yazarlar romantizm akımının etkisiyle günlük ve toplumsal olayları eserlerinde işleyerek sosyal sorunları ele almışlardır. Recaizade Mahmut Ekrem, Sami Paşazâde Sezâî ve Nabizâde Nazım gibi

sanatçılar ise realizm ve natüralizm akımlarının etkisiyle romanlarında daha gerçekçi olayları ele almışlardır.

Tanzimat Dönemi Roman Özellikleri

- Türk Edebiyatı'nda ilk kez Tanzimat Dönemi'nde roman örnekleri verilmiştir.
- Batı'dan yapılan tercümelemlerle roman türünü tanıyan sanatçılarımız sonrasında kendi eserlerini ortaya koymuşlardır.
- Bu dönemde verilen eserlerde -romantizmin etkisiyle- sanatçılar daha çok sosyal sorunları ele almışlardır.
- Sosyal konuların yanında günlük yaşam ile birlikte kadın-erkek ilişkileri, yanlış ve mutsuz evlilikler, esaret, Batılılaşmayı yanlış yorumlayan gençler vb konu olarak işlenmiştir.
- Bu dönem roman kahramanları çoğunlukla tek yönlü olarak ele alınmışlardır. Bu nedenle kişiler daha çok tip özelliği taşır.
- Halkı aydınlatmak ve eğitmek rolünü üstlenen sanatçılar eserlerinde kişiliklerini ve düşüncelerini saklama gereği duymaz ve eserin içinde bunu dile getirir.
- Sanatçıların kişiliklerini eserde ortaya koymaları, kahramanları taraflı bir şekilde anlatmaları ve betimlemelerdeki acemilikten dolayı bu dönem romanları kusurlu olarak görülür.
- Tanzimat Edebiyatı'nın I.dönem sanatçıları Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami romantizm akımından; II.dönem sanatçıları olan Recaiizâde Mahmut Ekrem, Samipaşazâde Sezai, Nabizâde Nâzım ise realizm ve natüralizm akımının etkisinde kalmıştır.
- Eserlerde halkı aydınlatmak gayesi bulunduğundan dil, divan edebiyatına göre daha sade kullanılmıştır.
- Olaylar genellikle iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin ise cezalandırılması şeklinde bitmektedir.

Tanzimat Dönemi'nde Yazılmış Romanlar (Tanzimat Dönemi Romanları)

- Telemak - Yusuf Kamil Paşa (İlk çeviri r.)
- Taasşuk-ı Tal'at ve Fitnat - Şemsettin Sami (İlk roman)
- İntibah - Namık Kemal (İlk edebi roman)
- Cezmi - Namık Kemal (İlk tarihi roman)
- Araba Sevdası - Recaiizade Mahmut Ekrem (İlk realist roman)
- Karabibik - Nabizâde Nâzım (İlk köy romanı)

SERVETİ FÜNUN DÖNEMİ'NDE ROMAN - ÖZELLİKLERİ, SANATÇILARI

Tanzimat Dönemi'nde hakim olan tartışma "Doğu-Batı" tartışmasıdır. Bundan bunalan ve istibdad yönetiminin de etkisiyle genç sanatçılar içlerine kapanarak ve Batı'yı örnek alarak "Serveti Fünun" adıyla yeni bir edebiyat anlayışı oluştururlar. Tevfik Fikret, Cenap Sahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Süleyman Nazif, Ahmet Şuayp ve Hüseyin Suat Yalçın gibi genç isimlerin "Servet-i Fünun" dergisi etrafında toplanmaları ve burada yazmalarından dolayı bu edebi topluluk dergi ismiyle anılır. (Bu konuda daha fazla bilgi için "[Servet-i Fünun Edebiyatı](#)" ile "[Serveti Fünun Özellikleri](#)" başlıklı yazılarımıza göz atabilirsiniz.)

Bu edebi topluluk içinde roman türünde eser veren sanatçıları ise Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Bu dönemde hakim olan genel anlayışlar içinde "hayal kırıklıkları ve karamsarlık" romanlarda da görülmektedir. Roman karakterine de yansıyan bu melankolik hava okuyucu tarafından hissedilmektedir.

Edinilen tecrübeyle bu dönemde ortaya konulan ürünlerin teknik olarak Tanzimat Dönemi ürünlerine göre çok daha sağlam olduklarını söylememiz mümkündür. Ancak önceki döneme göre çok daha ağır ve süslü bir dil kullanılmış olmasından kaynaklı dönemin halkına hitap etmemesi bu dönem eserlerinin en büyük kusurlarından biridir.

Serveti Fünun Dönemi Roman Özellikleri

- Türk Edebiyatı'nda Batı tekniğine uygun ilk ürünler bu dönemde verilmiştir. Önceki dönemde yer alan roman kusurları büyük oranda ortadan kaldırılmıştır.
- Serveti Fünun romanında realizm akımının tesiri vardır.
- Realizm akımının etkisiyle güçlü bir ruhsal ve özellikle gerçekçi mekan betimlemeleri romanların en belirgin özelliklerindedir.
- Bu dönem sanatçıların içe kapanık ve karamsarlık içinde olmalarından dolayı eserlerde "hayal kırıklığı, kaçış" teması oldukça çok işlenmiştir.
- Tanzimat Dönemi sanatçıların sosyal sorunlara yönelmesinin aksine bu dönem sanatçıları biraz da baskıdan kaynaklı bireysel konuları ele almışlardır.
- Serveti Fünun sanatçıların ağır bir dil benimsemeleri nedeniyle bu dönem romanlarında oldukça ağır ve süslü bir dil kullanılmıştır. Bu dönem romanları daha sonraki yıllarda yazarları tarafından sadeleştirilmiştir.
- Bu dönem romanlarında daha çok İstanbul mekan olarak seçilmiştir. Olayların geçtiği mekanlar detaylı ve gerçekçi bir şekilde uzunca betimlenmiştir.
- Kahramanlar daha çok seçkin ve aydın kişilerden seçilmiştir. Bununla birlikte eserlerde geniş bir kişi kadrosu yerine sadece olayların çevresinde yer alan kişiler yer almaktadır.
 - Eserlerdeki kahramanların ruhsal betimlemeleri oldukça derin bir şekilde yapılmıştır.

Serveti Fünun Yazarları

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1866 - 1945)

- İstanbul'da doğan sanatçı soylu bir aileden gelmektedir.
- Türk Edebiyatı'nın ilk büyük romancısı olarak kabul görmektedir.
- Türk romanına Avrupalı bir tarz kazandıran sanatçı olarak tanınır.
- Edebiyat-ı Cedidecilerin arasına katılmasıyla yazmış olduğu Mai ve Siyah adlı roman kendisine ün kazandırmıştır.
- Eserlerinde realizmin etkileri net bir şekilde görülmektedir.
- Eserlerinde sanatlı ve ağır bir dil kullandığından anlaşılması güçtür.
- Edebiyatımızdaki ilk mensur şiir örneklerini vermiştir.
- Romanlarında ağırlıklı olarak bireysel konuları işlemiştir.

Eserleri: Roman → *Aşk-ı Memnu*, *Mai ve Siyah*, *Kırık Hayatlar*, *Bir Ölü'nün Defteri Hatıra*
→ *Saray ve Ötesi*, *Kırk Yıl*

MEHMET RAUF (1875 - 1931)

- Halit Ziya'dan sonra romanlarıyla bu edebiyat geleneğinde tanınan en önemli ikinci isimdir.
- Edebi şahsiyeti incelendiğinde Halit Ziya'nın etkisinde kaldığı görülür.
- Psikolojik romanın öncülerinden Fransız Paul Bourget'i örnek almıştır.
- Türk Edebiyatı'ndaki ilk psikolojik roman Eylül'ü yazmıştır.
- Eserlerinde ağırlıklı olarak aşk temasını işlemiştir.
- Dili Halit Ziya'dan daha sade ve anlaşılırdır.

Eserleri: Roman → *Eylül*, *Genç Kız Kalbi*, *Ferda-yı Garam*

MİLLİ EDEBİYAT DÖNEMİ'NDE ROMAN (ÖZELLİKLER, SANATÇILAR, ROMANLAR)

Türk Edebiyat'ının roman türüyle tanışması Tanzimat Dönemi'ne denk gelmekle birlikte roman türünün kusurlarından arınıp Batı tekniğine kavuşması ise ancak Servet-i Fünun'da mümkün olmuştur. "Milli Edebiyat Dönemi"nde ise roman, geçmişten gelen birikimiyle ve dönemin sosyal koşulları sebebiyle çok farklı bir boyuta ulaşmıştır. 1911-1923 yılları arasına denk gelen "Milli Edebiyat Dönemi'nde Roman" sanatçıları, toplumun içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalmamış, bu çalkantılı ve sıkıntılı günleri gerçekçi ve halkın anlayabileceği bir dille eserlerinde anlatmaya çalışmışlardır.

Bu dönem romanlarında tema, ağırlıklı bir şekilde "Milli Mücadele" olmuştur. Türk halkının içinde bulunduğu zor şartlar altında destansı var olma mücadelesi sanatçılar tarafından ele alınan en önemli tema olmuştur. Sanatçıların toplumun bir aynası işlevinde içinde bulunulan durum ve destansı zaferi coşkuyla ele almışlardır. Yine bu dönem romanlarında -Türkçülük akımının etkisiyle- halkın konuşma dili tercih edilmiştir. Bu nedenle sanatın halka ulaşmasının önündeki engeller kalkmıştır.

Milli Edebiyat Dönemi Roman Özellikleri

- Temalar toplumsal konulardan, sorunlardan ve tarihten oluşmaktadır. Bireysel konulardan çok toplumsal meselelere ağırlık verilmiş; vatan, bağımsızlık, hürriyet, milliyetçilik gibi konular sıklıkla işlenmiştir.
- Daha önceki dönemlerde ağırlıklı bir şekilde mekan olarak ele alınan İstanbul'un dışına çıkmış, tüm gerçekliğiyle Anadolu mekan olarak tercih edilmiştir.
- Belli bir kesimde sıkışmış olan kişilerin aksine toplumun bizzat içinde yaşayan, toplumsal sorunları yakından hisseden kişiler roman kahramanı olarak ön plana çıkmıştır.
- Realizm ve natüralizm akımlarının etkisiyle sanatçılar, Anadolu'da gözlemlendikleri yerleri gerçekçi betimlemelerle okuyucuya hissettirmeye çalışmışlardır. Hem bu akımların etkisi hem de toplumsal fayda gereği güçlü bir gözlem dikkat çeker.
- Milliyetçilik akımının etkisiyle dilde sadeleşme yönünde önemli aşamaların kat edildiği bu dönemde romanların dili günlük konuşma diline yakındır.
- Bu dönemde Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay ve Reşat Nuri Güntekin önemli eserleriyle dikkat çeker.

Milli Edebiyat Dönemi Romanı Yapı Özellikleri

Milli Edebiyat'ta ortaya konulmuş olan romanların geçmişteki eserlere kıyasla yapısal özelliklerinde önemli değişiklikler bulunmaktadır. Bu dönemde ortaya konulmuş olan romanların yapısal özellikleri şu şekildedir:

Olay:

Bu dönem aynı zamanda memleket edebiyatı olarak adlandırılır. Yani ortaya konulan romanlarda diğer türlerde olduğu gibi toplumsal sorunlar ön planda tutulmuştur. Toplumsal sorunlar, milli mücadele, bağımsızlık ve Anadolu başlıca konulardan olmuştur.

Kişiler:

Bundan önceki dönemlerde verilmiş olan eserlerdeki kahramanlar dar çevrelerden seçilmiş ve halka uzak kişilerden seçilmiştir. Ancak memleketteki sorunlara ve Anadolu'ya karşı ilgisiz kalmayan Milli Edebiyat sanatçıları, bizzat halkın içinde yaşayan ve memleketteki sorunların merkezindeki kişileri tercih etmişlerdir.

Mekan:

Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinde verilen eserlerde mekan olarak istisnasız İstanbul seçilmiştir. Henüz bu dönemlerde edebiyatımızın Anadolu'ya açılmamış olmasından kaynaklı İstanbul dışındaki memleket yok sayılmıştır. Ancak Milli Edebiyat'ta sanatçılar bizzat Anadolu'ya yönelmiş; Anadolu'daki kasabalar, köyler ve en ücra köşeler edebiyatımıza dahil olmuştur.

Zaman:

Bu dönem Anadolu halkının en ağır sıkıntıları yaşamasiyla ve yokluk içerisinde bağımsızlık mücadelesini vermesiyle geçmiştir. Bu nedenle yaşanan zaman ve sıkıntılar dile getirilmekle birlikte tarihe bir yöneliş de söz konusudur.

Milli Edebiyat Dönemi Romanları

Bu dönemde özellikle memleket edebiyatı anlayışıyla önemli eserler vermiş olan sanatçılarımız ve eserleri şu şekildedir:

Halide Edip Adıvar

- Ateşten Gömlek
- Sinekli Bakkal
- Vurun Kahpeye

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

- Kiralık Konak
- Nur Baba
- Sodom ve Gomore
- Hüküm Gecesi

Reşat Nuri Güntekin

- Çalıkuşu
- Yaprak Dökümü
- Yeşil Gece
- Gizli El
- Damga

Milli Edebiyat Dönemi Romanlarının Dil ve Anlatım Özellikleri

Tanzimat'ın ilk döneminde sanatçıların halka ulaşma isteği dilde sadeleşme hareketini kısmen başlatmış olur. Ancak Tanzimat 2. dönemi ile birlikte sadeleşme hareketi bir kenara itilmiş, ağır ve süslü bir dil kullanılmaya başlanmıştır. 1911 yılında Yeni Lisan hareketiyle birlikte dilde sadeleşme hareketi bu sefer güçlü şekilde ilerleme sağlamıştır. Bu dönemde yer alan bu anlayış doğrultusunda özellikle sanatçıların halka ulaşma gayeleri roman dilinin günlük konuşma seviyesine ulaşmasını sağlamıştır.

ANLATIMDA BAKIŞ AÇISI

Anlatım; duyguların, düşüncelerin, hayallerin, olayların ve durumların başkalarına çeşitli iletişim yollarıyla aktarılmasıdır. Bir edebi eserde ele alınan olaylar ve durumlar kadar bunların başkalarına aktarılması süreci de oldukça önem arz eder. Tabii okuyucuya aktarılacak olan ileti kadar bunları aktaran bir anlatıcıya da ihtiyaç vardır. Roman, hikaye, masal, destan gibi olay çevresinde gelişen edebi metinlerde yazar, olayları gören ve anlatan birini de kurgular. Yani bu türlerde olayları aktaran yazarın kendisi değil kurgusal ve hayali bir kişidir.

Olayları yaşayan ya da gören kişi bu olayları belli bir bakış açısıyla görür ve gördüğü kadarıyla okuyucuya aktarır. İşte anlatıcının olaylara olan uzaklığı, konumu, hakimiyetine göre anlatımda çeşitli bakış açıları oluşmuştur. Her bakış açısı olaya farklı bir gözle baktığı için okuyucuya aktarılan bilgide de değişiklikler yaşanabilmektedir. İşte anlatımda kullanılan bakış açıları yani anlatıcı türleri

- Kahraman Bakış Açısı
- Gözlemci Bakış Açısı
- İlahi Bakış Açısı

Anlatıcı Bakış Açıları (Anlatıcı Türleri)

1) Kahraman Bakış Açısı

Roman, hikaye, masal ve fabl gibi olay çevresinde oluşan metinlerde durumları okuyucuya aktaran kişinin aynı zamanda olayların merkezinde olan kahramanın olduğu bakış açısıdır. Yani burada olayları anlatan bizzat eserin kahramanıdır. Bu anlatıcı olayları ben ağzıyla yani "1.tekil şahıs" ağzıyla anlatır. Kahraman bir insanın gözlemleri kadar bilgi sahibi olacağı için olaylar ve çevresindeki insanlar hakkında ancak görebildiği kadarıyla bilgi aktarır; kişilerin iç dünyasını, olayların geçmişini ya da geleceği bilemez. Olayları bir kişinin gözüyle ve anlatımıyla okuyabildiğimizden daha içten ve samimi bir atmosfer oluşturulabilir. Daha fazla bilgi için "Kahraman Bakış Açısı" başlıklı yazımıza göz atabilirsiniz.

Örnek

Asansörü kullanmak aklıma bile gelmemişti, onuncu kata kadar merdivenlere ağır ağır tırmandım. Aksilik bu ya, anahtarlarımı yanıma almayı unuttuğumdan büyük bir mahcubiyet içinde zile hafifçe dokundum. Kısa bir süre sonra ses geldi ve büyük bir korkuyla bana bakan annem kapıyı açmıştı. Ben uyuduklarını zannetsem de gece yarısına kadar benden haber alamadıkları için endişe içinde beni beklediklerini hemen sezdim. Annemin arkasında gözleri kızarmış ve yorgun bakışlarıyla babam hem azarlar hem de acıyan ses tonuyla "Neredesin be oğlum? Çok merak ettik seni." dedi. Sustum ve sadece babamın yüzündeki yorgun ifadeyi izlemeye başladım. O güne kadar babamın hayat karşısında yaşlanmış olduğunu fark etmemiştim.

2) Gözlemci Bakış Açısı

Olayların dışında kalan ve bir gözlemci gibi gördüğü durumları bizlere aktaran anlatıcının açısı "Gözlemci bakış açısı" olarak adlandırılır. Olayları görebildiği kadarıyla adeta bir kameraman göreviyle okuyucuya aktarır. Bu nedenle kameraman bakış açısı olarak da adlandırılmaktadır. Anlatımın "3.tekil şahıs" ağzıyla yapıldığı bu bakış açısında objektiflik söz konusudur. Yine kahraman anlatıcı da olduğu gibi olayları ancak görebildiği kadarıyla aktarır; olayların öncesini bilemez, kahramanların düşüncelerini ve iç dünyasını okuyucuya aktaramaz.

Örnek

Asansör yerine onunca kata kadar yavaş adımlarla merdivenleri çıktı. Cebini karıştırdı ve anahtarı bulamadığından zile hafifçe bastı. Kısa bir süre sonra annesi korkulu bir yüz ifadesiyle kapıyı açtı. Geç saatlerde olmamıza rağmen uyumamış olan ailesi kapıda onu karşıladı. Babası ona yorgun bir şekilde

bakarak hafifçe de kızan ve acıyan ses tonuyla "Neredesin be oğlum? Çok merak ettik seni." dedi. Fakat o hiçbir şey söylemedi, babasının yüzüne bakarak sadece sustu.

3) İlahi Bakış Açısı (Hakim-Tanrısal Bakış Açısı)

Olay çevresinde oluşan edebi metinlerde anlatılan olayların öncesi ve sonrası olmak üzere her türlü ayrıntısına sahip olan, metindeki kahramanların iç dünyasını, düşüncelerini ve duygularını okuyucuya aktaran anlatıcıya "İlahi Bakış Açısı" denir. Bu bakış açısına "Tanrısal ve ilahi" denilmesinin nedeni ise bir olayın bilinmeyen yönlerinin, geçmişin ya da gelecekte yaşanacak olayların anlatıcı tarafından bilinmesinin mümkün olmasıdır. Yani her şeyi bilen ilahi bir güce sahip olan bir anlatıcı vardır. Tanrısal bakış açısında "3.tekil şahıs" yani "o" ağzıyla olaylar okuyucuya aktarılır. Bu nedenle gözlemci bakış açısına benzese de aralarındaki en büyük farkın tanrısal açıda, kameraman edasıyla gözlem yapan gözlemci bakış açısının aktaramayacağı bilgilerin yer almasıdır. Yani gözlemciden farklı olarak bu hakim anlatıcı, olayların öncesini ve gelecekteki halini bilir, kişilerin o anki düşüncelerini okuyucuya aktarır, zamanı ileriye ya da geriye alabilir.

Örnek

O anki dalgınlığı ile asansörü kullanmak aklına bile gelmeden onuncu kata kadar yavaş adımlarla çıktı. Elini cebine attığında anahtarlarını yanına almadığını fark etti ve evdekileri rahatsız etmenin huzursuzluğu içinde çekinerek zile hafifçe dokundu. Böylelikle kimseyi rahatsız etmeden birinin zili duymasını umdu. Kısa bir sonra kapıdan ses geldi ve oğlundan bir süredir haber almadığı için yüreği korkuyla dolu olan annesi kapıyı açtı. Annesinin ve evdekilerin bu halini görür görmez kendisinden uzun süredir haberdar olmayan ailesinin endişe içinde olduğunu hemen sezdi. Zil çaldığında büyük bir telaşla karısının ardından kapıya giden babası oğluna sinirlenmiş ancak bir yandan da onun bu haline acıdığından karışık bir ses tonuyla "Neredesin be oğlum? Çok merak ettik seni." dedi. Babasına bir şey demedi, sustu ve sadece yüzündeki yaşlılık görüntüsüne daldı. Bugüne kadar babasının bu kadar yaşlı olduğunu fark etmemişti.

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Cümleler; yüklemine türüne ve yerine, anlamlarına, oluşturulma biçimlerine göre değişik gruplara ayrılır. Bu grupları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yüklemine Türüne Göre Cümleler
2. Yüklemine Yerine Göre Cümleler
3. Anlamına Göre Cümleler
4. Yapısına Göre Cümleler

Yüklemine Türüne Göre Cümleler

Cümleler, yüklemine türüne göre ikiye ayrılır:

1. Eylem Cümlesi

Yüklemi basit ya da bileşik çekimli eylem olan cümlelerdir.

Uzun yıllar bu işyerinde çalıştım.

Bu cümlelerin yüklemi "çalış-" eylemi olduğundan cümle, eylem cümlesidir.

Aşağıdaki cümleler, yüklemine çekimli bir eylem olduğundan eylem cümlesidir.

Öğretmenimizin sorduğu soruyu çözemedik.

Annem, her günkü gibi kapıda bekliyordu bizi.

Önerilerimizi bir türlü kabul etmemişti.

2. Ad Cümlesi

Yüklemi ad soylu sözcük ya da sözcük öbeği olan cümlelerdir. Yüklemi eylem olmayan bütün cümleler ad cümlesidir.

Sınavı kazandığı için çok mutluymuş.

Bu cümlelerin yüklemi ad soylu "mutlu" sözcüğü olduğundan cümle, ad cümlesidir.

Aşağıdaki cümleler, yüklemine ad soylu sözcükler olduğundan ad cümlesidir.

Deniz düne göre oldukça sakindi bugün.

En çok sevdiği şey yürümektir.

Bizi günler öncesinden bu geziye çağıran kendisiydi.

Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Cümleler, yüklemelerinin cümledeki yerine göre ikiye ayrılır:

1. Kurallı (Düz) Cümle

Yüklemi cümlelerin sonunda bulunan cümlelerdir.

Çok uzaklardan kuş sesleri duyuluyordu.

Bu cümlelerin yüklemi (duyuluyordu) en sonda bulunduğundan cümle, kurallı cümledir.

Aşağıdaki cümleler, yüklemeleri sonda bulunduğundan kurallı cümledir.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkartır.

Eğitim hayatımız boyunca hepimize yardım etti.

Bu konuyu sizinle daha önce görüşmemiş miydik?

Bugün hava her zamankinden daha sıcaktı.

Yine açıklardan dev gibi gemiler geçiyor.

Yurdumun bağına bahçesine bahar geldi.

2. Devrik (Kuralsız) Cümle

Yüklemi cümlelerin sonunda bulunmayan cümlelerdir. Bu tür cümlelerde yüklem cümlelerin başında veya ortasında bulunabilir.

Hepimiz canla başla çalışıyoruz burada.

Bu cümlelerin yüklemi (çalışıyoruz) en sonda bulunmadığından cümle, devrik cümledir.

Aşağıdaki cümleler, yüklemeleri sonda bulunmadığından devrik cümledir.

Papatyalar uyandırdı bizi nihayet kış uykusundan.

Doğanın canlandığı bir mevsimdir ilkbahar.

Nasıl ders çalıştığınızı bilmez miyim hiç?

Doğmuyor güneş artık şöyle gönlümce.

Hâlâ bekliyorum seni anılar sahilinde.

Gelir misin mezarıma, elinde bir demet yasemenle?

Bir başkadır benim memleketim!

3. Eksiltili Cümle

Yüklemi yazılmayıp yüklemine okuyucunun, zihninde tamamlaması beklenen cümledir. Eksiltili cümlelerin sonuna üç nokta konur.

Önümüzde göz alabildiğine bir kumsal...

Yüklemi yazılmayan bu cümlelerin sonuna "uzanıyor, duruyor, var" gibi sözleri yüklem olarak getirebildiğimiz için bu cümle, eksiltili bir cümledir.

Yüklemi yazılmadığı için eksiltili cümle durumunda bulunan aşağıdaki cümlelerin sonuna, yüklem olabilecek sözcükler, koyu olarak yazılmıştır.

Denizin tam ortasında Adalar'a doğru nazlı nazlı yol alan vapurlar... (var)

Kız beşikte çeyiz sandıkta.... (olmalı)

Düğün el ile, harman yel ile... (olur)

Anlamına Göre Cümleler

Cümleler, taşıdıkları anlamlara göre temelde ikiye ayrılır:

1. Olumlu Cümle

Cümlede yüklem durumundaki eylemin gerçekleştiğini veya yüklem durumundaki varlık ya da kavramın var olduğunu, bulunduğunu bildiren cümlelerdir.

Şiddetli yağışlardan dolayı yol trafiğe kapandı.

Bu cümlede "kapanmak" eyleminin gerçekleşmesi söz konusu olduğu için, cümle anlamca olumludur.

Aşağıdaki cümlelerde yüklemelerin gerçekleşmesi ya da varlığı söz konusu olduğu için cümleler anlamca olumludur.

Masadaki vazo yere düşüp kırıldı.

Okula yine derslerine çalışmadan gitmişti.

Verilen işi yapamamaktan korkuyordu.

Dünkü derste sınıfta yedi sekiz kişi vardı.

Bu yılki kitap fuarı her zamankinden daha renkliydi.

2. Olumsuz Cümle

Cümlede yüklem durumundaki eylemin gerçekleşmediğini veya yüklem durumundaki varlık ya da kavramın var olmadığını, bulunmadığını bildiren cümlelerdir.

Eylem cümlesinde olumsuzluk -ma / -me (geniş zamanda -maz, -mez) ekiyle sağlanır.

Ad cümlesinde olumsuzluk "değil / yok" sözcükleriyle ya da "-sız, -siz" ekiyle sağlanır.

Veli toplantısına kimse katılmadı.

Sokaklar bugün kalabalık değildi.

Bu cümlelerde "katılmak" eyleminin gerçekleşmemesi, "kalabalık" kavramının söz konusu olmamasından dolayı cümleler anlamca olumsuzdur.

Aşağıdaki cümlelerde yüklemelerin gerçekleşmemesi ya da var olmamaları söz konusu olduğu için cümleler anlamca olumsuzdur.

Soruların hepsini çözebilen yok.

Göz alabildiğine uzanan bu tarlalar verimsizdi.

Binanın bu dairesi hiç ışık almıyor.

a. Anlamca Olumsuz Yapıca Olumlu Cümle

Bazı cümleler, olumsuzluk ifade eden ek ya da sözcük almadığı halde olumsuz anlam taşıyabilir. Böyle cümlelere yapıca olumlu, anlamca olumsuz cümle denir.

Senden ayrı kalmaya dayanacak gücüm mü var? (gücüm yok)

Bu cümlede yüklem (var), olumsuzluk ifade eden ek ya da sözcük almadığı için anlamca olumludur. Ancak, soru biçiminde düzenlenmiş cümlede amaç soru sormak değil, yüklemde söylenenin (var) tersini (yok) kastetmektir. Dolayısıyla bu cümle yapıca olumlu, anlamca olumsuzdur.

Aşağıdaki cümlelerde yüklemelerin, cümlenin gelişinden anlamca olumsuz olduğu anlaşılmaktadır.

Ben hiç sonunu kestiremediğim işe girer miyim? (girmem)

Konuklarımız ne yemek yedi ne suyumuzu içti. (yemedi, içmedi)

Sanki bu olayın bütün sorumlusu benim. (ben değilim)

b. Anlamca Olumlu Yapıca Olumsuz Cümle

Bazı cümleler, olumsuzluk ifade eden ek ya da sözcük aldığı halde olumlu anlam taşıyabilir. Böyle cümlelere yapıca olumsuz, anlamca olumlu cümle denir.

Sen yemek yaparsın da ben hiç beğenmez miyim? (beğenirim)

Neden böyle davrandığını anlamıyor değilim. (anlıyorum)

Bu cümlelerde yüklem (beğenmez miyim, anlamıyor değilim), olumsuzluk eki (-maz) ve olumsuzluk bildiren sözcük (değil) aldığı için yapıcı olumsuzdur. Ancak, bu cümlelerde amaç, yüklemde söylenenin (beğenmez miyim, anlamıyor değilim) tersini (beğenirim, anlıyorum) kastetmektir. Dolayısıyla bu cümleler yapıcı olumsuz, anlamca olumludur.

3. Soru Cümlesi

İçinde soru eki ya da soru sözcüklerinden biri bulunan ve soru anlamı taşıyan cümlelerdir.

Neden sen de bizimle yarınki geziye katılmıyorsun?

Sınavdaki soruların kaçını cevaplayabildin?

4. Şart Cümlesi

Yargının gerçekleşmesinin bir koşula bağlandığı cümlelerdir.

Bu evi temiz kullanmak şartıyla kiralayabilirsiniz.

Geç saatlere kadar çalışırsak işi bitirebiliriz.

5. İstek Cümlesi

İstek anlamı taşıyan cümlelerdir.

Haftaya seninle yeni açılan müzeye gidelim.

Hepinize kolay gelsin.

6. Emir Cümlesi

Emir anlamı taşıyan cümlelerdir.

Hemen arabadaki kitapları buraya getir.

Derhal odanızı toplayın.

7. Ünlem Cümlesi

İçinde ünlem ya da ünlem değeri taşıyan sözcükler bulunan cümlelere ünlem cümlesi denir.

Birden kapıyı açınca onu görmeyeyim mi!

Aman sobayı açık unutmayın!

Yapısına Göre Cümleler

Cümlelerde; yargı (yüklem) sayısına ya da yan cümlecik olup olmamasına bakılır. Cümleler yapısı yönüyle dörde ayrılır.

1. Basit Cümle
2. Bileşik Cümle

3. Sıralı Cümle

4. Bağlı Cümle

Yapısına göre cümlelerin çeşitlerine geçmeden önce "yan cümlecik" kavramını görelim.

Yan Cümlecik: Cümlede, kendi içinde cümle özelliği gösteren ve daha çok, eylemsiyle kurulan sözcüğe ya da sözcük grubuna yan cümlecik; geri kalan bölüme ise temel cümlecik denir. Yan cümlecik, genellikle temel cümlecğin bir ögesi olur.

Arkadaşım, yarın bu okula yazılacağını söyledi.

Bu cümlede, nesneyi bulmak için yükleme sorduğumuz "neyi" sorusuna cevap olan "yarın bu okula yazılacağını" sözcük grubu, içinde eylemsi bulunduğu için yan cümleciktir.

Aşağıdaki cümlelerde koyu olarak yazılan yan cümleciklerin oluşturduğu öğeler ayrıç içinde belirtilmiştir.

Onun bu sınavı kazanması hepimizi sevindirdi. (yan cümlecik özne görevinde)

Rüzgâr, sararmış yaprakları sağa sola savuruyor. (yan cümlecik nesne görevinde)

Konferans için gelenlere birer kitapçık verildi. (yan cümlecik dolaylı tümleç görevinde)

Görevliler, havalar soğuyunca kaloriferleri yaktı. (yan cümlecik zarf tümleci görevinde)

1. Basit Cümle

Yan cümlecği bulunmayan, yani bir yargıdan oluşan cümledir.

Ödevlerimi sabah erkenden yaparım.

Bu cümle, yan cümlecği olmadığı için, yapıcı basit bir cümledir.

Aşağıdaki eylem ve ad cümleleri de yan cümlecği olmadığı için, yapıcı basit cümlelerdir.

Yolcuların çoğu, uçağa vaktinde bindi.

Hafta sonu babama işyerinde yardım edeceğim.

Uzun ve yorucu bir günün ardından hepimiz uyuyakalmıştık.

Dedemin, köyün hemen yakınında kocaman bir çiftliği vardı.

Okulun kitaplığı benim için eşsiz bir hazineydi.

Bugün hava her zamankinden serindi.

2. Bileşik Cümle

Yargı bildiren yüklem dışında yan cümlecği de bulunan cümledir.

Senin yarın buraya geleceğini duyduk.

Bu cümle, yüklemi (temel cümle) dışında, bir eylemsi sayesinde (geleceğini) yan cümlecığı olduğu için, yapıcı bileşik bir cümledir.

Yan cümlecik, genellikle eylemsilerle kurulur ve cümlenin herhangi bir ögesi olur, demiştik. Yan cümlecik farklı yollarla da kurulabilir ve buna göre, bileşik cümleler dörde ayrılır.

- a. Girişik Bileşik Cümle
- b. Şartlı Bileşik Cümle
- c. Ki'li Bileşik Cümle (İlgi Cümlesi)
- d. İç İçe Bileşik Cümle

a. Girişik Bileşik Cümle

Yan cümlecığı eylemsi ile kurulan bileşik cümledir.

Okuduğum kitapların özetlerini bir deftere yazardım. (yan cümlecik nesne görevinde)

Bu şehirde yola erken çıkanlar trafiğe takılmaz. (yan cümlecik özne görevinde)

b. Şartlı Bileşik Cümle

Yan cümlecığı dilek-şart (-sa, -se) kipiyle kurulan bileşik cümledir. Dilek-şart kipinin oluşturduğu bölüm yan cümleciktir.

Bu yoldan giderseniz havaalanına daha çabuk varırsınız.

Derslerine düzenli çalışırsan başarılı olursun.

c. Ki'li Bileşik Cümle (İlgi Cümlesi)

Yan cümlecığı temel cümlecığe "ki" bağlacıyla bağlanan bileşik cümledir.

Anladım ki hep çile çekermiş anneler.

Aslında yabancı kökenli olan "ki" bağlacıyla kurduğumuz bu cümleyi, Türkçe cümle yapısına uygun söylemek istersek "Annelerin hep çile çektiğini anladım." biçiminde, yani yan cümlecığını eylemsiyle oluşturarak söyleriz.

O kadar çok şaşırmıştı ki hiçbir şey söyleyemedi. (O kadar çok şaşırdığı için hiçbir şey söyleyemedi.) Bu cümlede "ki" bağlacından önce yazılan ve yan cümlecığı oluşturan bölüm araç içinde, eylemsi ile temel cümlecığe bağlanmıştır.

d. İç İçe Bileşik Cümle

Yan cümlecığı başka bir cümle tarafından oluşturulan bileşik cümledir. Bu cümlelerde yan cümlecik genellikle nesne görevindedir.

Öğretmenimiz, yine görüşeceğiz, dedi. Yan cümlecik (Nesne)

Kapıdaki tabelada, rahatsız etmeyin, yazıyor. Yan cümlecik (Nesne)

3. Sıralı Cümle

Birden fazla yargının (yüklemin) birbirine virgül (,) ya da noktalı virgül (;) ile bağlanmasıyla oluşan cümledir.

Sonbahar geldi, köyde kış hazırlıkları başladı.

Birinci cümle

İkinci cümle

Bu cümlede, iki yüklem (geldi, başladı), yani iki ayrı cümle vardır. Birinci cümle (Sonbahar geldi) ikinci cümleye (köyde kış hazırlıkları başladı) virgülle bağlanarak sıralı cümle oluşturulmuştur.

Aşağıdaki cümleler, birbirine virgül ya da noktalı virgülle bağlanmış sıralı cümlelerdir.

*Güneşli havalar birkaç gün **sürdü**, insanlar parklara **doluşt**.*

*Otobüsümüz sabah **hareket etti**, akşama İzmir'e **vardı**.*

*Deniz dün çok **dalgalıydı**, vapur seferleri **iptal edildi**.*

*Yaşlı kadın, kahvaltı **hazırladı**, çocukları **kaldırdı**; evi **topladı**, pazara **gitti**.*

a. Bağımlı Sıralı Cümle

Öge ortaklığı olan sıralı cümledir.

Çocuklar güverteye çıktılar, martılara ekmek attılar.

Özne

Yüklem

Yüklem

Burada sıralı cümleyi oluşturan ilk cümlenin yüklemine (ç çıktılar) ve ikinci cümlenin yüklemine (attılar) sorduğumuz "kim" sorusunun cevabı olarak her iki cümlenin öznesinin "çocuklar" sözcüğü olduğunu görüyoruz. Yani bu sıralı cümleyi oluşturan cümlelerin öznesi ortaktır.

Aşağıdaki cümlelerde ortak ögeler koyu yazılmış, ögelerin türü ayraç içinde verilmiştir.

*Ben hep **eşyalarımı** dağıtırdım, annem de toplardı. (nesnesi ortak sıralı cümle)*

***Müdür**, başarılı öğrencileri sahneye çağırdı, tek tek kutladı. (öznesi ve nesnesi ortak sıralı cümle)*

***O**, arkadaşlarına çok güvenir, rahatlıkla sırlarını söylendi. (öznesi ve dolaylı tümleci ortak sıralı cümle)*

b. Bağımsız Sıralı Cümle

Öge ortaklığı olmayan sıralı cümledir.

Bizim çocukluk yıllarımızda sokağımıza dondurmacı gelirdi, hepimiz çevresinde toplanırdık.

Birinci cümle

İkinci cümle

Bu cümlenin yüklemelerine (gelirdi, toplanırdık) öğeleri bulmak için gerekli soruları sorduğumuzda, cümlelerde öğe ortaklığı olmadığı görülmektedir. Öyleyse bu cümle, öğe ortaklığı olmayan sıralı bir cümledir.

Aşağıdaki cümleler, öğe ortaklığı olmayan sıralı cümlelerdir.

Babam beni **çalıştırdı**, sonunda zayıf derslerimi **düzelttim**.

Annem **mutfaktaydı**, biz salonda **oturuyorduk**.

Bu sene bahar erken **geldi**, ağaçlar çiçeklerini vakitsiz **açtı**.

Hava çok **soğuktu**, biz hiç **üşümüyorduk**.

4. Bağlı Cümle

Birden fazla cümlenin birbirine bağlaçla bağlandığı cümledir. Sıralı cümledeki virgül ya da noktalı virgül yerine, bağlaç getirilirse ortaya bağlı cümle çıkar.

Evin kapısı açıldı ve dışarı yaşlı bir adam çıktı.

Birinci cümle

ikinci cümle

Bu cümlede, iki yüklem (açıldı, çıktı), yani iki ayrı cümle vardır. Birinci cümlenin (Evin kapısı açıldı) sonuna nokta konmamış, ikinci cümle (dışarı yaşlı bir adam çıktı) küçük harfle başlamıştır. Bu iki cümle birbirine bağlaçla (ve) bağlanarak bağlı cümle oluşturulmuştur.

Aşağıdaki cümleler, birbirine bağlaçla bağlanan cümlelerden oluşan bağlı cümlelerdir.

Sabah erken kalktık; **ama** yine de derse yetişemedik.

Takımımız iyi mücadele etti; **ancak** yenilmekten kurtulamadı.

Bu koca kitabı bitirdik **de** sınava girdik.

Kardeşim bugün **ne** ders çalıştı **ne** kitap okudu.

Hem suçlu olduğunu biliyorsun **hem** de özür dilemiyorsun.